

برنامه ریزی در توسعه و عمران روستائی استان سمنان

از دید کشاورزان استان

محمدصادق صبوری^۱

دانشکده کشاورزی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۵/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۱/۲۵

چکیده

این تحقیق با هدف بررسی عوامل مؤثر بر توسعه و عمران روستائی استان سمنان از منظر کشاورزان و راهبردهای کشاورزی آن انجام شد. تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی است که با روش علی-ارتباطی انجام شد. جامعه آماری تحقیق شامل کشاورزان استان سمنان بود که تعداد ۴۷ نمونه انتخاب شد. روش نمونه گیری این تحقیق به شیوه طبقه‌ای چندمرحله‌ای بود. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی آن از طریق متخصصان و پایائی آن با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۸ بدست آمد. متغیر وابسته تحقیق، توسعه و عمران روستائی بود که از ۱۴ گویه شکل گرفت و متغیرهای مستقل تحقیق نیز ۱۳ متغیر مؤثر در متغیر وابسته تحقیق بود. تحلیل تحقیق به شیوه رگرسیون مورد آزمون قرار گرفت. نتایج نشان داد متغیرهای توجه به کشاورزان و حرفه آنها و ایجاد انگیزه شغلی در آنان، افزایش قیمت محصولات تولیدی و ارائه حمایت‌های مالی بانک کشاورزی به ترتیب بیشترین نقش را در توسعه و عمران روستائی از دید کشاورزان برعهده داشتند.

واژگان کلیدی: توسعه و عمران روستائی، عوامل حمایتی، عوامل فنی، عوامل زیر ساختی، کشاورزان، استان سمنان

مقدمه

توسعه، یکی از پرچالش‌ترین کلمات ابداعی انسان بویژه پس از جنگ جهانی دوم محسوب می‌شود که بدلیل تفاوت دیدگاهها، یک جریان چند بعدی در نظر گرفته می‌شود. توسعه به طور کلی همان رشد اقتصادی نبوده و در خود تجدید سازمان و سمت گیری متفاوت کل نظام اقتصادی و اجتماعی را به همراه دارد. این دگرگونی در ایستارها، وجهه نظرها، ساختهای نهادی، اجتماعی و اداری وجود دارد (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۶).

ازکیا و غفاری (۱۳۸۱) توسعه را به معنای کاهش فقر، بیکاری، نابرابری، صنعتی شدن بیشتر، ارتباطات بهتر، ایجاد نظام اجتماعی مبتنی بر عدالت و افزایش مشارکت مردم در امور سیاسی جاری تعریف می‌کنند. همچنین، توسعه کوششی است برای ایجاد تعادلی تحقق نیافته یا راه‌حلی است در جهت رفع فشارها و مشکلاتی که پیوسته بین بخش‌های مختلف زندگی اجتماعی و انسانی وجود دارد. فعالیت توسعه، یک بسته از پیش تعیین شده نیست که به طور مشخص و طراحی شده اتفاق افتد بلکه بویژه در بخش کشاورزی این فرآیند با دانش و شایستگیهای کشاورزان مرتبط شده و این موارد نیز بر روند توسعه اثر می‌گذارند (Mathieu, 2004).

ازکیا و غفاری (۱۳۸۱) به نقل از بروکفلید در تعریف توسعه، آنرا برحسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و نابرابری تعریف می‌کنند. به طور کلی توسعه جریانی است که در خود تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی - اجتماعی را به همراه دارد. توسعه علاوه بر اینکه بهبود میزان تولید و درآمد را دربردارد، شامل دگرگونی‌های اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی - اداری و همچنین ایستارها و دیدگاه‌های عمومی مردم است. توسعه در بسیاری از موارد، حتی عادات و رسوم و عقاید مردم را نیز دربرمی‌گیرد.

جمعه پور (۱۳۸۴) نیز توسعه را به معنی تلاش برای زندگی بهتر، برابری و ارتقای سطح کمی و کیفی (مادی و معنوی) می‌داند. سه تفسیر اساسی درخصوص توسعه شامل رشد اقتصادی، توجه به معیارهای زندگی (کاهش فقر، درآمد، تغذیه، امید به زندگی، آموزش و پرورش، اشتغال و مسکن) و توانمندیهای بالقوه و استعدادهای انسانی می‌باشد. توسعه جریانی چند بعدی است که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است. توسعه در اصل باید نشان دهد که مجموعه نظام اجتماعی، هماهنگ با نیازهای متنوع اساسی و خواسته‌های افراد و گروههای اجتماعی در داخل نظام، از حالت نامطلوب زندگی گذشته خارج شده و بسوی وضع یا حالتی از زندگی که از نظر مادی و معنوی بهتر است، سوق می‌یابد (Green, 2007).

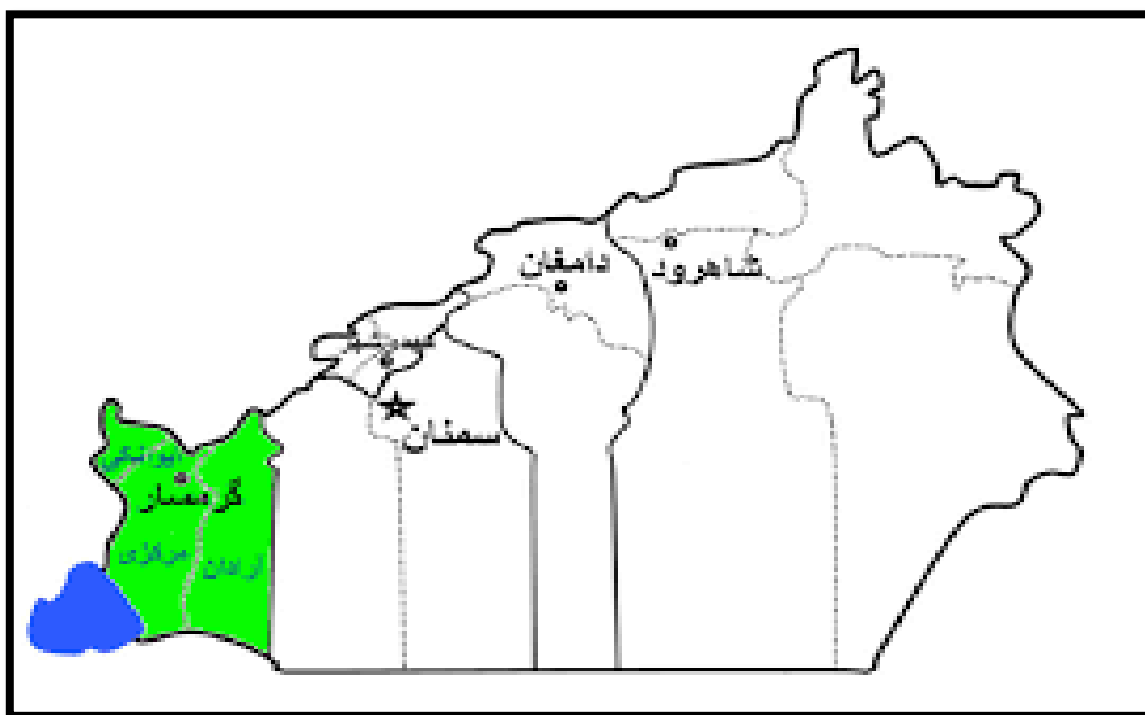
ازکیا و غفاری (۱۳۸۱) به نقل از برنشتاین، توسعه را دارای بارارزشی می‌دانند. اشتیاق برای غلبه بر سوء تغذیه، فقر و بیماری که از شایع‌ترین و مهمترین دردهای بشری هستند از جمله اهداف توسعه به شمار می‌رود. سیرز (منبع پیشین)، رئیس موسسه اطلاعات توسعه‌ای دانشگاه ساسکس نیز توسعه را جریانی چند بعدی می‌داند که تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی - اجتماعی را به همراه دارد به عقیده وی توسعه علاوه بر بهبود میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی اداری و همچنین ایستارها و وجهه نظرهای مردم است. توسعه در بسیاری از موارد حتی عادات و رسوم و عقاید مردم را نیز دربر می‌گیرد.

ازکیا و غفاری (۱۳۸۱) همچنین به نقل از میسرا، محقق و صاحب نظر هندی در تعریفی از توسعه آنرا مبتنی برابعاد فرهنگی دانسته و به نظری، توسعه از دستاوردهای بشرودر محتواونمود، دارای مختصات فرهنگی می باشد. هدف از توسعه، ایجادزندگی پر ثمری است که توسط فرهنگ تعریف می شود. به این ترتیب می توان گفت که توسعه دستیابی فزآینده انسان به ارزشهای فرهنگی خود است.

بااساس اطلاعات بدست آمده از ویکی پدیا، منظور از توسعه روستایی (Rural development) عموماً فرایند ارتقای کیفیت زندگی و وضعیت اقتصادی مردمیست که در نواحی نسبتاً منزوی و با تراکم جمعیت کم زندگی می کنند. به طور سنتی توسعه روستایی بر بهره گیری از منابع طبیعی سرزمینی نظیر کشاورزی و جنگلداری متمرکز بوده است. به هر روی، تغییرات در شبکه های تولیدی جهانی و شهری شدن فزآینده خصوصیات نواحی روستایی را تغییر داده است. افزایش گردشگری، تولیدهای خاص و تفریحات جایگزین استخراج منابع و کشاورزی به عنوان محرک های اصلی اقتصادی شده اند.

بانک جهانی، توسعه روستایی را چنین تعریف می کند. توسعه روستایی، راهبردی است که برای بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی روستاییان فقیر تدوین شده است (World Bank, 1975).

هدف از مدیریت توسعه و عمران روستایی، تنظیم و اجرای برنامه هایی است که شرایط زندگی ساکنان مناطق روستایی را بهبود بخشد؛ به طوری که با اکتشاف، شناسایی، سازماندهی و بسیج منابع مذکور، حداکثر استفاده از قابلیت های موجود در روستا به عمل آید (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۲). بنابراین، توسعه و عمران روستا باید مشتمل بر مجموعه ای از اقدامات بنیادی برای اصلاح اوضاع اقتصادی (Todaro, 1981) فرهنگی (Mirzai, 1976) و سیاسی (Tullis, 1973) در جامعه روستایی باشد و آن را به گونه ای متحول سازد که همه استعدادهای بالقوه موجود در روستا را بالفعل نماید و یک سیستم اجتماعی عادلانه را پایه ریزی کند (میرزایی اهرنجان و همکاران، ۱۳۹۲). استان سمنان ششمین استان پهناور کشور و دارای مساحتی برابر با ۹۷/۴۹۱ کیلومتر مربع می باشد. این استان از جانب شمال به استان های خراسان شمالی، گلستان و مازندران، از جنوب به استان های خراسان جنوبی و اصفهان، از مشرق به استان خراسان رضوی و از مغرب به استان های تهران و قم محدود است. مساحت کل اراضی کشاورزی قابل کشت استان سمنان معادل ۱۹۳۸۸۱ هکتار می باشد که از این اراضی ۱۰۸۹۹۵ هکتار آن محصولات زراعی و ۴۱۹۶۵ هکتار محصولات باغی می باشد و مابقی بصورت آیش یا بدون استفاده وجود دارد. سطح اراضی زیرکشت محصولات زراعی استان معادل ۱۰۷۹۶۰ هکتار بوده که مقدار ۸۶۷۰۴ هکتار از آن بصورت آبی و به مقدار ۲۱۲۵۶ هکتار آن دیمی کشت و بهره برداری می شود. میزان تولید محصولات زراعی استان معادل ۸۸۶۳۰۴ تن بوده که از این میزان ۸۶۳۰۷۶ تن بصورت آبی و ۲۳۲۲۸ تن از آن به صورت دیم به بهره برداری رسیده است. تعداد ناظرین مزارع گندم در استان سمنان ۱۵۴ نفر می باشد که دارای سطح تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد می باشند (میرآخوری و صبوری، ۱۳۹۴).

نقشه استان سمنان با مقیاس ۱ به ۲۰۰۰۰

منبع: (سایت گوگل، ۱۳۹۵)

تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی است، زیرا یافته‌های آن را می‌توان به منظور بهبود توسعه و عمران روستائی استان سمنان مورد استفاده عملی قرار داد. همچنین بر حسب روش و چگونگی به دست آوردن داده‌های مورد نیاز از نوع میدانی می‌باشد. تحقیق حاضر از نوع علی-ارتباطی است.

جامعه آماری تحقیق شامل ۳۸۰۰۰ نفر از کشاورزان استان سمنان می‌باشد که بر اساس مقاله کوهن تعداد ۴۷ نمونه انتخاب شد. روش نمونه‌گیری این تحقیق به شیوه طبقه‌ای چندمرحله‌ای می‌باشد. چرا که ابتدا، تعداد نمونه مورد نیاز تعیین شده و سپس با توجه به شرایط متفاوت جمعیتی در استان به نسبت سهمیه مورد نظر تعلق گرفت و سپس از توجیه اولیه و تکمیل آموزشی پرسشنامه‌ها اقدام به جمع‌آوری اطلاعات نمودند.

متغیر وابسته تحقیق، توسعه و عمران روستائی است که از ۱۴ گویه شکل گرفته و متغیرهای مستقل تحقیق نیز ۱۳ متغیر مؤثر در متغیر وابسته تحقیق بود. تحلیل تحقیق به شیوه رگرسیون موردآزمون قرار گرفت.

بحث و نتایج

جدول همبستگی نشان می‌دهد که بین متغیرهای افزایش قیمت محصولات تولیدی، راه‌اندازی و تأسیس تعاونیهای کشاورزان و بیمه محصولات کشاورزی در سطح ۹۵ درصد اطمینان و بین متغیرهای بانک کشاورزی، میزان بارندگی و شرایط آب و هوایی، توانمندسازی کشاورزان در امور تولید محصول، خصوصی سازی و واگذاری فعالیتها به مردم، توجه به کشاورزان و حرفه آنها و ایجاد انگیزه شغلی در آنان و حمایت وزارت جهاد کشاورزی از کشاورزان در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی داری مستقیم مشاهده گردید. بین متغیرهای سیاستهای حمایتی دولت در امر تولید محصولات کشاورزی، بخش تحقیقات و تولید فناوریهای کشاورزی، بخش ترویج و عرضه اطلاعات، مهارت‌ها و فناوریهای مناسب و جاده، آب آشامیدنی و رابطه‌ای با عمران و توسعه روستائی مشاهده نگردید.

جدول ۱: بررسی رابطه همبستگی بین متغیرهای مستقل تحقیق با توسعه و عمران روستائی

متغیر	شدت رابطه	سطح معنی داری
سیاست‌های حمایتی دولت در امر تولید محصولات کشاورزی	۰/۲۵۶	۰/۰۸۳
افزایش قیمت محصولات تولیدی	* ۰/۳۰۷	۰/۰۳۶
بخش تحقیقات و تولید فناوریهای کشاورزی	۰/۲۶۵	۰/۰۷۲
بخش ترویج و عرضه اطلاعات، مهارت‌ها و فناوریهای مناسب	۰/۲۲۸	۰/۱۰۸
راه اندازی و تأسیس تعاونیهای کشاورزان	* ۰/۳۰۳	۰/۰۳۸
جاده، آب آشامیدنی و	۰/۱۲۸	۰/۳۴۹
بانک کشاورزی	** ۰/۳۹۲	۰/۰۰۶
بیمه محصولات کشاورزی	* ۰/۳۴۷	۰/۰۱۷
میزان بارندگی و شرایط آب و هوایی	** ۰/۴۶۲	۰/۰۰۱
توانمندسازی کشاورزان در امور تولید محصول	** ۰/۴۷۲	۰/۰۰۱
خصوصی سازی و واگذاری فعالیتها به مردم	** ۰/۴۲۹	۰/۰۰۳
توجه به کشاورزان و حرفه آنها و ایجاد انگیزه شغلی در آنان	** ۰/۵۶۶	۰/۰۰۰
حمایت وزارت جهاد کشاورزی از کشاورزان	** ۰/۴۳۸	۰/۰۰۲

منبع: یافته‌های پژوهش

پس از انجام آزمون همبستگی به منظور تعیین نقش متغیرهای مستقل بر وابسته از رگرسیون چندگانه همزمان استفاده گردید که نتایج آن به شرح ذیل است:

بر اساس نتایج حاصل از رگرسیون می‌توان نقش متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته مشخص کرد. با توجه به مقدار $(R^2=0/491)$ می‌توان نتیجه گرفت که ۴۹/۱ درصد تغییرات متغیر وابسته ناشی از تأثیرات تعاملی متغیرهای مستقل می‌باشد و ۵۰/۹ درصد باقیمانده ناشی از متغیرهایی است که در تحقیق در نظر گرفته شده است.

جدول ۲. میزان نقش متغیرهای مستقل تحقیق در توسعه و عمران روستائی

مدل	R	R^2	$Ad.R^2$	S.E
Enter	۰/۷۰۱	۰/۴۹۱	۰/۳۶۷	۰/۲۹۴

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس رگرسیون انجام شده متغیرهای توجه به کشاورزان و حرفه آنها و ایجاد انگیزه شغلی در آنان، افزایش قیمت محصولات تولیدی و ارائه حمایت‌های مالی بانک کشاورزی به ترتیب بیشترین نقش را در توسعه و عمران روستائی از دید کشاورزان برعهده دارند و سایر متغیرهای معنی دار شده در آزمون همبستگی در این مرحله حائز نقش نبودند.

جدول ۳. ضرایب رگرسیون عوامل دارای نقش بردیدگاه کشاورزان درخصوص توسعه و عمران روستائی

متغیرهای مستقل	B	SEB	Beta	T	Sig
عدد ثابت	۳/۱۲۰	۰/۳۱۰	-	۱۰/۰۵۶	۰/۰۰۰
افزایش قیمت محصولات تولیدی	۰/۲۶۲	۰/۱۱۸	۰/۵۹۶	۲/۲۱۷	۰/۰۳۳
راه اندازی و تأسیس تعاونیهای کشاورزان	-۰/۰۷۳	۰/۱۲۸	-۰/۱۵۱	-۰/۵۶۶	۰/۵۷۵
بانک کشاورزی	۰/۳۸۹	۰/۱۹۱	۰/۸۳۳	۲/۰۳۶	۰/۰۴۹
بیمه محصولات کشاورزی	-۰/۲۰۷	۰/۱۵۵	-۰/۴۱۲	-۱/۳۳۷	۰/۱۸۹
میزان بارندگی و شرایط آب و هوایی	-۰/۱۳۶	۰/۱۵۷	-۰/۲۹۶	-۰/۸۶۳	۰/۳۹۴
توانمندسازی کشاورزان در امور تولید محصول	۰/۱۶۲	۰/۱۷۵	۰/۲۸۱	۰/۹۲۵	۰/۳۶۱
خصوصی سازی و واگذاری فعالیتها به مردم	-۰/۰۰۸	۰/۱۲۴	-۰/۰۱۶	-۰/۰۶۶	۰/۹۴۸
توجه به کشاورزان و حرفه آنها و ایجاد انگیزه شغلی در آنان	۰/۵۲۴	۰/۱۴۷	۱/۱۵۲	۳/۵۵۳	۰/۰۰۱
حمایت وزارت جهاد کشاورزی از کشاورزان	۰/۲۱۲	۰/۱۲۳	۰/۴۲۳	۱/۷۲۲	۰/۰۹۳

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری، بحث و پیشنهادات

این تحقیق با هدف بررسی عوامل مؤثر بر توسعه و عمران روستائی استان سمنان از منظر کشاورزان و راهبردهای کشاورزی آن انجام شد. در نهایت مشخص گردید متغیرهای توجه به کشاورزان و حرفه آنها و ایجاد انگیزه شغلی در آنان (مطابق با نتایج زمانی پور، ۱۳۸۰، Worth, 2006, Verschoor & etal, 2005) افزایش قیمت محصولات تولیدی (Shakoori, 2006, Tripathi, 2003) و ارائه حمایت‌های مالی بانک کشاورزی به ترتیب بیشترین نقش را در توسعه و عمران روستائی از دید کشاورزان برعهده دارند. نکته بسیار حائز اهمیت عدم نقش آفرینی متغیرهای راه اندازی و تأسیس تعاونیهای کشاورزان، بیمه محصولات کشاورزی، توانمندسازی کشاورزان در امور تولید محصول، خصوصی سازی و واگذاری فعالیتها به مردم و حمایت وزارت جهاد کشاورزی از کشاورزان می‌باشد. به نظر می‌رسد متغیرهایی که مربوط به بخشهای حمایتی تولید در کشاورزی می‌باشد از کشاورزان با دید بی تأثیر نگریسته شده‌اند. اگر بدنبال توسعه و عمران روستائی باشیم ابتدا می‌باید شرایط مهمترین و عظیم ترین بخش جمعیتی روستا یعنی کشاورزان مورد توجه قرار گیرد. لذا پیشنهاد می‌گردد:

- بخش تولید در کشور بویژه در بخش کشاورزی با بی مهری یا کم مهری مواجه می‌باشد که می‌باید در برنامه‌های ملی، استانی و شهرستانی به جایگاه و نقش تولید و تولید کننده اهمیت بیشتری داد. احترام بخشیدن به جامعه تولید کننده، در نظر گرفتن روزهایی برای تکریم آنها در طول روز و برآورده کردن نیازهای موجود بخش در حد امکان از پیشنهادات این بخش می‌باشد.

- افزایش قیمت تولیدات کشاورزی یکی از مهمترین متغیرهای مؤثر در توسعه و عمران مطرح شده است که آنچه در واقع شاهدیم ارزان گیری محصولات از کشاورز و عرضه گران آن به مصرف کننده است و سود تولید نه به نفع کشاورز و نه مصرف کننده نمی‌باشد. لذا بهبود فرآیند بازار یابی، ایجاد تشکلهای تجاری در بخش کشاورزی و حمایت از تولید کننده می‌تواند مورد پیشنهاد باشد.

- بانک کشاورزی نیز یکی از نهادهای مهم توسعه‌ای مطرح شده است که نقش بالائی در توسعه بخش ایفا نموده است. البته نقصهای مهمی نیز در این بخش وجود دارد که می‌باید با تمهیدات مسئولین برطرف گردد. لذا پیشنهاد می‌گردد حمایت‌های مالی مناسب از طریق بانک کشاورزی در اختیار توسعه و عمران روستائی قرار گیرد.

منابع

- ازکیا، م و غفاری، غ. (۱۳۸۱). جامعه شناسی توسعه. چاپ دوم. تهران: نشر کلمه
- پاپلی یزدی، م، ح و ابراهیمی، م، الف. (۱۳۸۶). نظریه‌های توسعه روستائی. تهران: انتشارات سمت.
- زمانی پور، ا. (۱۳۸۰). ترویج کشاورزی در فرآیند توسعه. چاپ سوم. بیرجند: دانشگاه بیرجند.
- جمعه پور، م. (۱۳۸۴). مقدمه‌ای بر برنامه ریزی توسعه روستائی: دیدگاه‌ها و روشها. تهران: انتشارات سمت.
- میرآخوری، ع، ر و صبوری، م، ص. (۱۳۹۴). تحلیل مهارت‌های مدیریت مزرعه در بین کارشناسان ناظر گندم استان سمنان. پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده. گرمسار: دانشگاه آزاد اسلامی.
- میرزایی اهرنجانی، ح، پورعزت، ع، الف و سعدآبادی، ع، الف. (۱۳۹۲). مدیریت توسعه روستا؛ گذار به سوی روستای الکترونیک. انتشارات میدانچی.

Green, E. (2007). Extension Service Agricultural development & Smallholder production In Malawi: 1960 TO 2000. Department Of Econo.

- Mathieu, A. (2004). 'The meaning of practices: Farmers' conceptions in agricultural development strategies'. available on www. The Journal of Agricultural Education and Extension. 10:3, 101 – 109.
- mic History. Stockholm University.
- Mirzai, Ahranjani, Hassan. (1976). Rural Development in Theory and Practice. A Dissertation Presented to the Faculty of the school of public administration university of Southern California, California
- Shakoori, A. (2006). Planning and Agricultural Development in Iran. available on www. Critical Middle Eastern Studies. Vol. 15, No. 3, 265–282
- Tripathi, B.D. (2003). Agricultural Extension Personnel in New Millennium-A Prospective View. Available on [www.manage.gov.in/managelib/faculty/BDT\(2\).htm](http://www.manage.gov.in/managelib/faculty/BDT(2).htm).
- Todaro, Michael (1981), Economic Development in the Third World. Cambridge.
- Tullis, Lamond, F. (1973). Politics and Social Change in Third World Countries. New York. Wiley.
- Verschoor, A. Jan, Rooyen, J. v & Haese, L, D. (2005). New agricultural development criteria: a proposal for project design and implementation. available on www. Development Southern Africa. Vol. 22, No. 4, October.
- World Bank. (1975). "Rural Development: Sector Policy Paper", Washington, DC. World Bank
- Worth. S.H. (2006). Agriflection: A Learning Model for Agricultural Extension in South Africa. Journal of Agricultural Education and Extension. available on www. The Journal of Agricultural Education and Extension. 12(3):179_193._

